

Světónázorové problémy marxisticko-leninské vojenské teorie a praxe

Každý sociální jev, má-li být všestranně teoreticky objasněn a praktickou činností i ve svém vývoji ovlivňován, k tomu zcela nepostačí jeho vědecké poznání prostřednictvím speciálně vědních disciplín.

Nalezení jeho místa, které zaujímá mezi ostatními jevy a procesy v totalitě, celku světa, vyžaduje nalézt a poznat jeho světónázorově relevantní významné strukturní prvky, stránky, vztahy.

Odhalit světónázorově podstatné stránky jednotlivých sociálních jevů vyžaduje přeskročit rámec, hranice speciálně vědního zkoumání a využití přístupů, které jsou příznačné pro marxisticko-leninskou filozofii. Tento závěr se bezesbýtku vztahuje i na vojenství jako celek. Pochopení vojenských jevů a procesů mj. předpokládá posuzovat je v co nejširších společenských souvislostech, nalézt jejich místo v sociální realitě a sociální podmíněnosti, vývojové tendence, sociální funkce, poslání a sociální smysl.

Lenin v této souvislosti zdůraznil: "...kdo se pouští do dílčích otázek bez předběžného řešení otázek obecných, bude na každém kroku, aniž si to uvědomí, nevyhnutelně „narážet“ na tyto obecné otázky." (Lenin, V. I.: Poměr k buržoazním stranám. Spisy, sv. 12, Praha 1956, s. 478.)

Světónázorové významné otázky marxisticko-leninské vojenské teorie a vojenské praxe může rozdělit podle jejich charakteru do třech základních oblastí.

První oblast světónázorově závažných otázek vojenství tvoří problematika půvo-

du, podstaty, příčin vzniku, dějinného vývoje, peripetií, budoucích osudů, perspektiv zániku a vyloučení vojenství ze života společnosti.

Odhalení původu vzniku vojenství jako sociálního jevu nám dnes umožňuje mj. poznání a pochopení aktuálních podmínek, které determinují existenci války, ozbrojeného zápasu a ostatních vojenských jevů a procesů v současném třídně rozděleném světě.

I když na části naší planety vznikl a upevnil se kvalitativně nový sociálně ekonomický společenský systém — socialismus, v jehož podstatě nemají války svůj původ a příčinu své existence, systém, který z hlediska svých vnitřních potřeb vojenství nepotřebuje, systém, který neusiluje programově o používání války jako prostředku, nástroje, instrumentu politiky dělnické třídy, nezměnila se situace ve světě natolik, abychom mohli říci, že války a vojenství pozbyly svého sociálně ekonomického a sociálně politického základu.

Dokumenty XXVI. sjezdu KSSS v této souvislosti zdůrazňují: „Naše strana, náš lid ... nemají dnes důležitější mezinárodní úkol než uhájit mír.“ (XXVI. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály, Praha 1981, s. 31.) Na jiném místě se uvádí: „... osou zahraniční politiky strany a sovětského státu byl a je boj za zmírnění nebezpečí války a zastavení horečného zbrojení.“ (Tamtéž, s. 27.)

V důsledku existence kapitalistického společenského řádu existuje trvalé nebez-

pečí rozpoutání různých forem vojenských ozbrojených konfliktů a konfrontací. Z těchto příčin, až v samotné podstatě socialismu nemají války svůj původ, ani příčiny vzniku a socialistické státy nemají v úmyslu používat válku v úloze politického nástroje, musí i nadále počítat s nutností připravit se na vedení války, vedených z důvodů sebeobrany, sebezáchovy a nutnosti odrazení agrese a potrestání agresora. „Ať nikdo nepochybuje, že jsme společně odhodláni zabezpečit naše zájmy a uhájit socialistické vymoženosti národů.“ (Tamtéž, str. 12.)

Vojenství prochází složitými dějinnými peripetemi, podmíněnými vzájemným poměrem sil mezi třídami, státy a koalicemi; charakterem třídních vztahů; vyhočeností rozporů a konfliktů, které provázejí třídní antagonismickou společnost.

Proměnlivost těchto činitelů nachází svůj tradiční výraz v zosťování, popřípadě zmírňování třídního boje v národním i mezinárodním měřítku a odvozeně i v tom či onom stupni vojenské aktivity a angažovanosti s jejími průvodními projevy militarizace společenského života, stupňování zbrojení, materiální a ideologickou přípravou války.

I když revoluční socialistické změny, uskutečněné v období po II. světové válce, změnilly podstatně vzájemný poměr sil ve světě mezi militantními a mírovými společenskými silami a zúžily tak v nemalé míře možnosti imperialistické bubřozaoze při používání vojenské síly, sociálního násilí a války při řešení sociálních antagonismů, nemohly zatím ještě zdaleka vytvořit podmínky pro reálné vytlačení sociálního násilí a války ze života společnosti.

Nicméně při hodnocení místa a úlohy vojenství v životě třídní antagonistické společnosti nemůžeme ztráct ze zřetele, že vojenství představuje historicky přechodný jev, který odumře postupně se zánikem států i vojenskopolitických koalic. Jakékoli umělé prodlužování jeho trvající existence představuje tendenci, která směřuje proti působení dějinných vývojových zákonitostí.

Socialistické vojenství si udržuje svůj zatím ničím nezastupitelný význam především z hledisek vnějších, zahraničně politických potřeb socialistických států.

Už v programu KSSS přijatém v roce 1961 se říká: „Z hlediska vnitřních podmínek Sovětský svaz už armádu nepotřebuje. Protože však trvá nebezpečí války vyplývající z existence imperialistického tábora, protože nebylo dosaženo úplného a všeobecného odzbrojení, považuje KSSS za nutné udržovat obrannou moc sovětského státu a bojovou připravenost jeho

ozbrojených sil na úrovni zajišťující rozhodné a úplné rozdrčení každého nepřítel, který by se odvažil vzáhlout ruku na sovětskou vlast.“ (Program KSSS. Praha 1962, s. 174.)

Země socialistického společenství nemohou trpět, pasivně přihlížet k tomu, jak zrůdných podob dnes vinou imperialistických kruhů nebývá materiálně technická a institucionální základna vojenství imperialistických států.

V této souvislosti B. Ponomarev znovu připomenul: „Sovětský svaz nejednou prohlásil, že naprosto neusiluje o vojenskou převahu. Nepřipustí však ani vojenskou převahu nad socialistickými zeměmi. (Ponomarev, B.: Projev na schůzce bratrských stran o míru a odzbrojení v Evropě. Rudé Právo ze dne 29. dubna 1980, s. 6.)

Druhou tematickou oblast světónázorových problémů marxisticko-leninské teorie a praxe tvoří otázky úlohy vojenství, sociálního násilí a války v arzenálu politiky a jejich ovlivňování ekonomickými, politickými, vědeckotechnickými činiteli.

Z hlediska světónázorového má závažný metodologický význam poznatek, že sociální násilí, válka představují sice důležitý nástroj, prostředek politiky určitých tříd — států, dnes i vojenskopolitických koalic, nicméně jde o prostředek nikoli běžný, každodenně využívaný, ale prostředek krajní, mezní, výjimečný. Výjimečnost sociálního násilí a války mezi ostatními, nenásilnými prostředky, jimiž politika disponuje, je mj. dána tím, že jeho exploatace je provázána nejedním společensky závažným rizikem, hrozcím subjektům, uživatelům služeb sociálního násilí, války a jejich společenskému systému. Je nutné vzít v úvahu materiální újm, destrukci materiálních a kulturních statků, zdraví, lidských životů apod., k nimž v případě použití sociálního násilí dochází.

Samotná aktivizace válečného řešení sociálních antagonismů je současně projevem krize politiky určité třídy, která již není schopna reagovat na situaci a řešit ji s vyloučením použití vojenské síly.

Sociální násilí a válka nepředstavují první určující, jediný a výlučný prostředek politiky, ale prostředek, který stojí tak říkajíc na relativně posledním místě. Aktivizací, použitím výše uvedených prostředků, podstupuje politika dané třídy zatěžkávací zkoušku tím, že nasazuje poslední prostředek, jímž disponuje, a v případě, že použití tohoto prostředku selže, znamená to krach, porážku a konec dané politiky.

Tyto marxisticko-leninské myšlenky mají nemalý metodologický význam pro orientaci ve vojenskopolitické situaci ve světě,

pro pochopení síly a slabosti, pevnosti a nestability, životaschopnosti i krizovosti politiky určité třídy a společenského systému, s nímž je existenčně spjata.

Dosavadní dějiny třídně antagonistických společensko-ekonomických formací poskytují důkazy o tom, že zpravidla dožívajíci a přežívající, konzervativní a reakční třídy a společenské systémy ve zvýšené míře inklinují k používání sociálního násilí, k vojenskému řešení společenských rozporů s cílem zabránit revolučním pokrokovým změnám v životě společnosti.

Pokud jde o pokrokové, revoluční společenské třídy, používají vojenství, sociálního násilí, války v situacích, kdy jsou objektivně nuceny odpovídat jiným způsobem reagovat na kontrarevoluční ozbrojené násilí nebo v situacích, kdy nemohou nenásilnými politickými prostředky zlomit odpor reakčních sil, aktivizovaných na obranu a záchranu přežitého společenského systému.

Ve všech případech, kdy jsou pokrokové síly donuceny využívat sociálních služeb vojenství, sledují jak aktuálně, tak perspektivně cíl omezit na nejmenší možnou míru používání sociálního násilí a usilovat postupně o jeho vyloučení ze sociální reality.

Dnes, více než kdykoli v minulosti, se prosazuje myšlenka: „Není normální balancovat na pokraji války... normální není konfrontace, nýbrž mírová spolupráce.“ (XXV. sjezd KSSS, Praha 1976, s. 17.)

Nikoli válka, ale: „trvalý mír se musí stát přirozenou formou života všech... národů.“ (Tamtéž, s. 20.)

Marxisticko-leninský přístup k válce nemá nic společného s militarismem ani pacifismem.

Nejsme bezvýhradnými stoupenci násilných, ozbrojených metod řešení sociálních antagonismů. Jsme si vědomi mezí, hranic dějnotvorné úlohy aktů sociálního násilí i nežádoucích negativních průvodních jevů a důsledků, které násilí, byť i sociálně spravedlivé, natož potom sociálně nespravedlivé, v životě společnosti vyvolává.

Na druhé straně nesdílíme bez výhrad ani jednoznačné pozitivní hodnocení nenásilných prostředků a forem třídního boje, což bývá zpravidla příznačné pro pacifickou ideologii a praxi.

Pacifistická diskvalifikace pokrokového revolučního, sociálně spravedlivého sociálního násilí, války a favorizace nenásilných, pokojných forem třídního boje, jako rozhodujících a bezmála jediných nástrojů realizace revolučních úkolů, programů, nábere v úvahu celou množinu souvislostí, předpokladů a podmínek, které ve svém souhrnu zakotvují problematiku násilí a

nenásilí do konkrétně historické sociální reality.

Právě tak jako nemůžeme uvažovat o aktech sociálního násilí v abstraktní rovině, jako o násilí vůbec, nemůžeme ani nenásilné, pokojné formy chápat v podobných intencích.

Za určité situace se mohou pro revoluční, pokrokové třídy stát akty sociálního násilí, včetně sociálně spravedlivé války, jediným možným prostředkem reagování na akty kontrarevolučního násilí, popřípadě prostředkem zlomení odporu, který klade revolučním přeměnám reakční, dožívající třídy.

Světónázorová problematika je přítomna i ve zkoumání a objasňování vzájemných vztahů materiálních a duchovních činitelů vojenství, včetně ozbrojeného zápasu.

Obdobný světónázorový a metodologický význam má dialektickomaterialistický výklad podstaty, vzájemného vztahu, úlohy a sociálních funkcí materiálních a duchovních sil ve válce i pro objasnění úlohy objektivních podmínek a subjektivních činitelů — lidových mas, vedoucích osobností a velitelů i společenských institucí v ozbrojeném zápasu. Tato problematika se dotýká dalších světónázorově významných jevů, představovaných vztahem mezi dějinným determinismem ve válce a svobodou volby, rozhodování a jednání aktérů války.

Konečně třetí, relativně samostatnou oblastí světónázorově významných otázek vojenství, jsou problémy axiologické, hodnotové.

Axiologická či hodnotová problematika vojenství se zdaleka netýká pouze hodnocení možností, cílů a záměrů nepřítelů a vlastních vojsk, hodnocení terénu, meteorologických vlivů, podmínek atp.

Hodnocení se týká především otázek tzv. hodnotové ekvivalence, popřípadě neekvivalence ve válce, jinými slovy problematiky „obětovaných“ a „zachráněných“, nebo „získaných“ hodnot.

V každé válce jsou vždy v sázce určité společenské a individuální hodnoty politické, ekonomické, kulturní, životy a zdraví lidu aj. Válka je sociálně politickým jevem, v němž dochází jednak k ohrožení a obětování výše uvedených hodnot, a za druhé k obraně, ochraně, k uhájení, popřípadě nabytí, znovuzískání, rozmnožení určitých společenských hodnot.

V rámci toho zaujímá významné místo i problematika „hodnotové bilance ozbrojeného zápasu“. Politické i vojenské rozhodování na všech svých stupních a úrovních stojí v případě války před závažným úkolem — přijímat taková politická a vo-

jenká a jiná rozhodnutí, která se sice neobejdou bez obětování určitých hodnot, avšak nebudou mít za následek celkovou „pasivní hodnotovou bilanci“ ve válce, což je zpravidla příznačné pro prohranou válku.

Velmi nelehkým a složitým problémem v tomto „hodnotovém bilancování“ je vzájemné „srovnání a poměřování“, vzájemné „nesrovnatelných a nepoměřitelných hodnot“ — politických a ekonomických, politických a kulturních, politických a životních (zdraví, život) a jiných.

Konečně do tematických okruhů hodnotové problematiky vojenství zahrnuje hodnocení a odvození i klasifikaci válek a míru.

Válka a mír představují v třídní společnosti sociálně politické jevy, které se nikterak nevymykají sociálnímu hodnocení, klasifikaci, diferenciaci, třídění.

V případě války, ostatně tak jako i u jiných sociálně politických jevů, můžeme a za určitých okolností i musíme uplatnit celou množinu v úvahu přicházejících sociálních hodnocení. Zpravidla četnost sociálních hodnocení společenských jevů je v relaci s hodnotovými systémy a hledisky existujícími v dané společnosti.

V této souvislosti podléhá válka např. hodnocení politickému, právnímu či mezinárodně právnímu, etickému, ale i ekonomickému a pochopitelně i hodnocení vojenskému.

Jednotlivé „druhy“ či „typy“ hodnocení války nejsou co do svého významu navzájem rovnocenné. Naopak, mezi jednotlivými hodnotícími přístupy existuje určitá

hierarchie významnosti. V této hierarchii hodnotících přístupů k válce a míru zaujímá primární, určující, rozhodující úlohu hodnocení politické, třídní, jemuž jsou všechna ostatní hodnocení — právní, etické, vojenské, ekonomické, atd. — podřízena. Priorita sociálně politického hodnocení války a míru je určena tím, že válka a mír představují v třídní společnosti jevy, které jsou produktem politiky určitých tříd, pokračováním politiky určitých tříd i prostředkem politiky tříd.

Praktické použití hodnotících kritérií války a míru umožňuje udělat diferenciaci, klasifikaci a v jejím rámci i typologii válek a mírů, na druhy války a druhy míru sociálně spravedlivé a sociálně nespravedlivé, pokrokové a reakční, revoluční a kontrarevoluční.

Z určení sociálně politického charakteru historicky konkrétní války, popřípadě míru, vycházejí i třídní politické postoje a přístupy k dané válce, popřípadě k danému míru.

Poznátky, které se vztahují k hodnotové problematice války a míru, se proto plným právem řadí mezi světonázorově závažné otázky vojenství a stávají se tak důležitou složkou vědeckého světového názoru a světonázorové výchovy osobností.

Zdaleka ne vyčerpávající výčet otázek, které se vztahují k vojenské teorii a praxi, otázek, které mají výrazný světonázorový charakter, nám alespoň z malé části umožňuje učinit si přibližnou představu o světonázorové funkci marxisticko-leninské filozofie při řešení světonázorově relativních otázek marxisticko-leninské vojenské teorie a praxe.